

University of Chicago Press, 1991. – 203 p.

Vladlenova I. V., Candidate of Philosophy, Professor, Kharkov National Technical University "KPI" (Ukraine, Kharkiv), vladlenova@email.ua

Influence of external and internal factors on transformation processes in science

The purpose of the article is to investigate various factors influencing modern science dynamics and development. The paper singles out different models describing the dynamics and development of science. Within the framework of such models there are works distinguishing internal and external factors, which defines the scope of research taking shape in the philosophical discourse. With the emphasis placed on the external factors, the scientists are swimming with the tide of historicism that gives special weight to the sociocultural, historical context in development of scientific knowledge (T. Kuhn), knowledge sociology and social epistemology called to expose the social conditions of scientific activities and to view science as a social institution. Among the theorists advocating the sociocultural aspect of studies of science, B. Barnes, G. Bachelard, P. Berger, D. Blur, G. Collins, Th. Luckman, K. Mannheim, R. Merton, S. Fuller deserve a mention for accentuating the external factors as the major driving forces in the development of scientific knowledge. The accent on the internal factors tilts the research towards positivistic traditions, logic, methodology of science, scientific and structural realism. N. Hanson, C. Hempel, W. V. Quine, K. Popper, S. Toulmin, K. Hübner and others were among the main contributors to the development of positivistic ideas.

Keywords: science, external and internal factors historicism, logic, methodology.

Владленова І. В., кандидат філософських наук, доцент, професор, Харківський національний технічний університет "ХПІ" (Україна, Харків), vladlenova@email.ua

Вплив екстернальних й інтернальних факторів на трансформаційні процеси в науці

Метою даної статті є дослідження різних факторів, які впливають на динаміку і розвиток сучасної науки. Виділено різні моделі, які описують динаміку і розвиток науки. В рамках різних моделей можна виділити дослідження, в яких виділяються інтернальні й екстернальні фактори, що визначає проблемне коло питань, які оформляються у філософському дискурсі. При акценті на екстернальних факторах дослідження концентруються в руслі історизму, який визнає важливу роль соціокультурного, історичного контексту в розвитку наукового знання, соціології знання і соціальної епістемології, покликаних виявляти соціальні умови наукової діяльності, розглядати науку як соціальний інститут. Акцент на інтернальних факторах змищує дослідження в русло позитивістської традиції, логіки, методології науки, наукового та структурного реалізму. Виведено, що інтернальні і екстернальні фактори діють подібно до двох фільтрів між компонентами науки, обумовлюючи стратегію наукового пошуку, тому їх не можна невілювати.

Ключові слова: наука, екстернальні й інтернальні чинники, історизм, логіка, методологія.

* * *

УДК 1(091)

Гайворонюк Н. В.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, політології та юридичної логіки, Львівський державний університет внутрішніх справ (Україна, Львів), gайvoronyuk@ukr.net,

Приймак Б. І.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, політології та юридичної логіки, Львівський державний університет внутрішніх справ (Україна, Львів), Bohdan2@3g.ua

Світогляд Василя Розанова в контексті етики благоговіння перед життям

Метою статті є аналіз світогляду В. В. Розанова (2.05.1856–5.02.1919), однієї з найсуперечливіших постатей російської культури початку двадцятого століття. Обґрунтовується думка про близькість його світогляду до етики благоговіння перед життям, окремі цінності якої визначаються характерними для світовідчуття і світорозуміння письменника.

Метами доведення цієї думки є герменевтичний, аналітичний методи, метод порівняльного аналізу. Важливу роль у розумінні В. Розанова відіграє авторська інтуїція, а також діалогічний метод гуманітарної епістемології В. Махліна, який дає можливість враховувати стиль мислення автора при аналізі його творчості.

Ключові слова: життя, смерть, любов, страждання, смуток, воля до життя, благоговіння перед життям.

Російську філософську думку "срібного століття" (XIX – поч. XX ст.) характеризують як період небувало-го творчого розквіту, коли всупереч економічній кризі і наростаючому хаосу політичного життя вперше в історії філософії Росії були створені оригінальні та унікальні філософські системи. Одним з тих, чие життя і творчість припадають на цей час "цвітіння" був Василь Васильович Розанов. Його особистості та творчій спадщині присвячено чимало цікавих публікацій і досліджень. Зокрема, це сучасні розвідки О. Акімова, В. Бібіхіна, О. Богатової, А. Водолагіна, Л. Гончарової, І. Горіної, А. Данилевського, А. Закржевського, О. Золотарьова, В. Махліна, А. Налепіна, І. Петракової, М. Померанської, А. Семенюка, С. Скородумова, Н. Солнцевої, Г. Сукача, А. Сурової, В. Шестакова, М. Юрданової та багатьох інших.

Найбільша увага та значна кількість праць як російських авторів, так і дослідників інших країн приділяється "метафізиці статі" [9, с. 45], яка за життя спричинила звинувачення В. В. Розанова в "еротоманстві", а в наш час, навпаки, зробила його відомим. Саме цій частині його спадщини приділена найбільша увага та значна кількість праць як російських авторів [10, с. 67–82], так і дослідників інших країн. Характерним є підхід (наприклад, В. Шестакова), що ідентифікує В. Розанова як представника філософії Еросу та любові російського срібного століття [16, с. 92–97]. Окремі дослідження присвячені В. Розанову як релігійному філософу. Також аналізуються соціально-політичні, педагогічні, етичні погляди письменника, а його життя та особистість і надалі залишаються предметом вивчення у великій кількості публікацій. Не згаючи інтерес і різне прочитання спадщини письменника дозволяє, з нашого погляду, говорити про "загадку" В. Розанова, яку кожного разу береться розгадувати той, хто цікавиться ним та його творчістю.

Разом з тим залишається не з'ясованим питання про "масштабність" постаті В. Розанова, тобто його можливу "європейськість" чи то цілковиту приналежність до російської культури. Тому є потреба у дослідженні філософсько-етичної складові світогляду мислителя, в узагальненні його ціннісного змісту, у порівнянні із здобутками європейської культури.

В даній статті виокремлення цінностей та з'ясування характеру світогляду В. Розанова сформулюємо як своє найперше завдання. З певними застереженнями, ці цінності та світогляд В. Розанова будемо розглядати в контексті етики благоговіння перед життям, створеної А. Швейцером в той час, коли В. Розанов написав один із найвідоміших творів "Опале листя. Короб другий". Обґрунтування цього твердження – це мета нашого дослідження.

Під час вивчення літературних текстів В. Розанова будемо послуговуватися герменевтичним методом. Також використовуватимемо аналітичний метод та метод порівняльного аналізу. Важливу роль у розумінні творів В. Розанова відіграє авторська інтуїція, а також діалогічний метод (ключовий в гуманітарній епістемології В. Махліна), який дає реальну можливість враховувати стиль мислення автора при аналізі його творчості [8, с. 397–439].

Існують різні оцінки спадщини В. Розанова, яку дослідники його творчості розглядають наступним чином:

як російський варіант екзистенціальної натурфілософії, слов'янофільства, космізму, символізму, пантеїзму, раціоналізму, консервативного романтизму, нігілізму, релігійного індивідуалізму, нового теїзму, філософії геніального обивателя, містичного натуралізму, містичного позитивізму, містичного матеріалізму, тваринно-містичного реалізму тощо.

Відзначаючи зв'язок філософії В. В. Розанова з багатьма філософськими напрямками і школами, в першу чергу російською релігійно-філософською традицією, С. Скородумов справедливо підкреслює, що філософія Розанова являє собою цілісний оригінальний культурний феномен і не може бути повністю ідентифікована та ототожнена з жодною із них. Частково поділяючи цю думку, додамо, що оцінити справжню оригінальність поглядів В. Розанова і визначити їх цілісність можна лише занурившись у минуле, специфіку історичного часу і культурного простору початку двадцятого століття, і тоді, як зазначає В. Махлін, зможемо “бачити і мислити себе також і всередині цієї предметності, нероздільно і зливаючись, тобто в якості “другої свідомості” [8, с. 76].

Таким чином, відповідь на запитання “чому, незрозумілий у минулому, сьогодні В. Розанов є затребуваним?” (у будь-якому разі не менше, ніж його видатні сучасники) може бути така: його творчість більше відповідає настроям постмодерної доби, в якій, користуючись його ж словами, “світ тривожний і тим живе”. Не визнаний за *нетиповість* на початку ХХ ст., він не забутий у ХХІ ст.

Ніби передбачаючи свою довговічність у свідомості нащадків, В. Розанов жартома писав: “Насправді, тліюча жаринка (часто в дитинстві витягав з печі) схожа на мене: її зовсім не видно, не видно щипців, якими її тримаєш. І Господь тримає мене щипцями. *Господь надивив мною у світі*” [12].

Сучасна рецепція спадщини В. Розанова, як філософа, потребує низки наступних зауваг. По-перше, В. Розанов ніколи не був академічним філософом і про його філософські погляди можна говорити лише в контексті літературної творчості. По-друге, складним є питання про предмет його філософської рефлексії. Чи то була виключно “емпірична дійсність” (А. Дурилов), чи то була, як вважає А. Водолагін, царица високих смислів? [1]. Важливим є також питання про те, чи дійсно постать В. Розанова та його спадщина виходить за межі російської культури?

Бачимо, що серед українських науковців є інтерес до творчості В. Розанова, наприклад, у контексті вивчення проблеми смислу у філософії та культурі срібного століття [11, с. 452–457], тому можна говорити про тенденцію до загальнолюдського сприйняття як самої постаті, так і спадщини В. Розанова. Але цей інтерес фрагментарний і далеко не вичерпаний. Він постійно підживлюється нестандартністю природи письменника, в основі якої, за його власними словами, знаходиться “нестійка рівновага”. Саме вона визначає складний характер світогляду письменника, пояснює його постійне лавірування між раціональним та ірраціональним, вірою і невір'ям, розумінням і почуттями, сумом і стриманим оптимізмом [14, с. 23]. В. Розанов просто пояснював власну антиномічність: в житті все походить від

“нестійких рівноваг”. Якби рівноваги скрізь були стійкі, – підкреслив він, – не було б і життя [12].

З усієї плеяди російської релігійно-філософської думки початку ХХ ст. В. Розанов вирізнявся “язичницьким” сприйняттям життя, як найважливішої цінності, довкола якої зосереджувалось все суще. “*Центр – життя, материк його... А письменники – золоті рибки або плотва, що грають біля його берега. Не “пересувають” ж материк у залежності від руху хвостів золотих рибок*”, – слушно зауважував він [12]. “Якщо дивитися на зовнішній хід його думки, – зазначав один з найкращих дослідників В. Розанова А. Синявський, – причому брати до уваги лише крайні точки в його розвитку, то ми отримуємо досить строкату і суперечливу картину. В. Розанов одночасно виступає перед нами і в образі суворого богослова, і небезпечного еретика, бунтівника, руйнівника релігії. Він і крайній реакціонер, консерватор, і крайній радикал. В. Розанов і антисеміт, і філософіт. І благочестивий християнин, церковник, і в той же час богоборець, який наважився підняти голос проти самого Христа. В. Розанов і високоморальний сім'янин, і розбещувач, цинік, іммораліст” [14, с. 17, 18].

Про становлення світогляду В. Розанова та його складність сприйняття говорять сучасники. Насамперед, В. В. Зеньківський писав про непростий характер духовної еволюції В. Розанова і велику роль “*сумнівів, що спалахували в його душі і бентежили її*” [7]. З. Гіппіус звернула увагу на неординарну цінність “*рукописної душі*” В. В. Розанова, яку можна лише відчувати. “Він є рідкісною цінністю, але щоб побачити це, треба змінити точку зору, інакше цінність явища пропадає, і Розанов правий, коли говорить: “Я не потрібен, ні в чому я не впевнений, як у тому, що я не потрібен” [2]. Сучасник В. Розанова Н. Н. Русов відмічав глибину його впливу на свідомість читача та зазначав, що він – “письменник, який пече нутрощі, полонить людину, прив'язує до себе, як до вина. І не розбираєшся, добре це чи погано. А п'єш і п'єш це дорогоцінне, міцне, натуральне вино” [4]. Разом з тим не можна забувати, згідно із М. Бердяєвим, і про “вічно бабське” в його характері.

Епатажність природи і невпинне прагнення йти проти думки більшості, проти загальноприйнятих норм і оцінок А. Синявський називав безпосереднім проявом корінної природи Розанова [14, с. 12], внаслідок чого він завжди був “чужим серед своїх”. Це не заважало йому власні заслуги оцінювати дуже високо і ставити свої досягнення в один ряд з досягненнями пророків майбутнього релігійного відродження, якими вважав Ф. Достоєвського, К. Леонтєва і власне себе [5].

За життя неодноразово замислювався, яку залишить по собі пам'ять (про це, зокрема, свідчить Е. Ф. Голлербах) [4], але не розраховував увійти в історію разом з В. Соловйовим, Н. Бердяєвим, К. Леонтєвим та іншими російськими літераторами та філософами, з якими у нього склалися непрості взаємини (часто з вини самого В. Розанова). З цього приводу сам про себе писав так: “... я підступний, як Цезарь Борджіа: і про друзів своїх чорт знає що говорю. Люблю цю чорну зраду, в якій блищать очі демонів” [12].

Як ніхто інший, В. Розанов (і часто справедливо) був підданий нищівній критиці В. Соловйовим,

М. Бердяєвим, Д. Мережковським, Д. Сологубом і багатьма іншими сучасниками. Відомими є його порівняння з образами щедринського Іудушки (В. Соловйов), як “суміші Акакія Акакійовича (Башмачкіна) з Великим Інквізитором (Д. С. Мережковський).

Як вдало підмітив сучасний дослідник творчості В. Розанова А. Данилевський: він насправді не лише сам страждав комплексами названих вище персонажів, але крім того “сприймав у світлі літератури насамперед самого себе, перманентно проектував себе на різні літературні типи, і в залежності від їх оцінки (своєї власної, або громадською думкою) і ступеня своєї подібності, відмінності з ними оцінював себе, свої помисли і діяння”. Так було, наприклад, з героями Ф. М. Достоєвського (Смердяковим, Федором Карамазовим) [5].

В останній період життя і творчості В. Розанова не полишало відчуття душевного неспокою. Найбільш виразно воно присутнє в його пізній творчості, коли зовнішня епатажність та інтелектуальна провокативність поступились сумнівам щодо правильності прожитих років. “Якийсь я весь розхристаний: остання хмара розірваної бурі”, – писав він в “Опалому листі” [12]. Саме в цей час, користуючись словами А. Сінявського, помітно, що *внутрішньо* В. Розанов, як письменник і мислитель, був цілісний. Попри складну боротьбу із самим собою, побутом і постійними опонентами, він вибудував багатомірний світ, що відрізнявся від реального, головні цінності, якого були співзвучні його світовідчуттю і світорозумінню [14, с. 91].

Навряд чи В. Розанову були відомі погляди А. Швейцера (14.01.1875–4.09.1965), узагальнені етикою благоговінням перед життям. Але світогляд В. Розанова явно вписується в “кольорову гаму” названої вище етичної концепції, яку можна умовно вважати квінтесенцією духу творчості письменника, так би мовити його останнім “прощавай” світові, хоча, за свідченням доньки письменника, В. Розанов не перестав “писати” до останніх днів життя [13, с. 173].

Думка про те, що добром є все, що зберігає і розвиває життя, а злом, навпаки, є те, що його знищує життя або перешкоджає його збереженню та розвитку, належить А. Швейцера, але вона змістовно висловлює почуття, якими наповнені рядки “Опалого листа”. Вельми символічно, що для представників двох різних культур і людей, чий життя в історичному часі перетнулися лише частково, вітальні цінності однаковою мірою детермінували уявлення про гармонійність світу і характер людських відносин, висловлювали потребу особистісного розвитку і самоствердження, а в контексті творчих заслуг і сьогодні надають спадщині обох особливу актуальність і значимість.

Допитливий дослідник навряд чи знайде в багатій спадщині В. Розанова словосполучення “благоговіння перед життям”, однак саме воно якнайкраще виражає особливе, чуттєве ставлення до життя, в яке він “вріс” корінням і, за його ж словами, відчував як язичник. В різноманітних інтерпретаціях В. Розанова “життя” саме по собі безцінне, воно – та сама домінуюча і найважливіша цінність, в якій людині дано перебувати і виражатися в різних її іпостасях (щастя і горя, радості і

смутку, благородства і підлості тощо). Наскільки багатомірним є життя, настільки ж багатомірною є сама людина, чії мінливі образи спрямовуються її волею до життя, яка згідно А. Швейцера має сенс лише за однієї умови: “якщо виявляється як воля до життя, прагне з’єднатися з іншою волею до життя” [15]. У В. Розанова “з’єднання волей” знаходить сенс виключно в сім’ї, побудованій на основі любові. У всіх інших випадках він підкреслює свою слабкість, “безвольність”. З дитинства він зізнавався у “втраті своєї волі над собою”, приписував собі якусь специфічну безвольність, відсутність “волі до буття”, тобто істотний недолік “первозданної людської природи”. Як вважає А. Водолагін, саме тому Розанов у своїй творчості реалізував переважно естетичну установку на безвольне споглядання заданих невідомою “всесвітньою Волею” ейдосів. Те ж, що відкривається ж у вольовому, творчому активізмі, сенс буття залишався для нього, як для естета, недоступним [1].

За В. Розановим, любов наповнює собою життя і якщо її немає, то воно стає “холодним”. Саме тому для нього любов – не яскравий спалах, вона – любов-повітря, в цьому її універсальність. Без неї немає дихання, а при ній “дихається легко”. Для В. Розанова любити – означає докладати зусилля (а не лише споглядати), яке починається з співпереживання, а тому любов є біль. Кому не болить (про іншого), той не любить (іншого), – так думав письменник. Любов, з якою в шлюбі з’являється зароджується і народжується життя, становить суть розанівської філософії сім’ї, вона є не чим іншим, як вираженням його благоговіння перед життям.

Інша справа, що на відміну від А. Швейцера, його любов вибіркова. “Люблю” і не люблю” – так він міг написати і про пересічних, і про видатних особистостей, і навіть тих, кого вважав своїми вчителями (наприклад, К. Леонтьєва). У цьому сенсі він далекий від розуміння любові до всього і всіх, тому не готовий жертвувати власними відчуттями заради абстрактного почуття любові. Виною тому його суперечлива натура, про яку вже йшлося вище.

Як бачимо, вихідні принципи світогляду А. Швейцера (страждання, почуття провини, любов до життя, благоговіння перед нею) присутні у світогляді російського літератора, але виражаються по-своєму. Емоційно, по-розанівськи, вони доповнюються “ніжністю” і “смутом” як головним виразом ставлення до світу. В. Розанов вважав, що смуток – нескінченний і тому в смутку людина – це природний християнин, а ось у щасті, думав він, людина стає природним язичником. Страждання, за В. Розановим, є результатом відсутності любові. Саме тому він просив: “Більше любові, більше любові, дайте любові. Я задихаюся в холоді” [12]. В. Розанов гостро переживав недосконалість світу. З сумом він сприймав те, що “самим речам якось недобре, вони не задоволені, їм боляче”. Що речам “боляче” – це є постійне моє страждання за все життя. Мені іноді здається, що я вічно б з людьми “крав у Бога”... чи то золоті яблука, чи то щастя, ось це зменшення суму, ось це зменшення болю, ось цю жакливу смертність і “остаточність людей”, що все “кінчається” і все не “вічно” [12]. В. Розанов усвідомив смерть пізно. В молоді роки він “навмисне мовчав про

смерть; він проклинав її всіма силами язичницької душі; він радий був би викреслити з людського лексикону це страшне, незрозуміле, грізне слово, але згодом зрозумів, що, ігноруючи смерть і звеличуючи плоть, він тим самим прирікав себе на близьку і нещадну смерть, що його писання, його статевий пантеїзм, його критика християнства, по суті, ніщо перед смертю, яка одна страшна, одна непереможна, одна жахлива. Як зазначав А. Закржевський, в цьому визнанні – вся його поразка і вся суть його: саме тому, що він ігнорував її, смерть прийшла до нього й зазирнула в очі, саме тому, що він відвернувся від християнства. І тоді перед нами жива, страждаюча людина, з усією своєю відкритістю, з усією безпорадністю і тугою, людина, що пройшла повз християнство, забула, що є смерть, а тепер раптом зрозуміла, відчула, що смерть одна – то й є, що ніяка радість не в змозі її знищити, що смерть – альфа і омега життя, таємничий привид, таємниця таємниць, що смерть є єдина реальність, яку, коли відчуєш, втрачаєш всякий розум, будь-яку здатність філософствувати, всяку силу, всяку впевненість у собі [6]. Прийняття думки про неминуче закінчення особистого життя призвело В. Розанова до примирення з собою. Одвічний конфлікт “язичницької” і “християнської” складової його життя завершився визнанням сили Долі, яка перевершує бажання людини і самого Бога. Але навіть і тоді В. Розанова не полишало благоговійне сприйняття життя як протилежного “мертвим водам Стікса”. Як прихильник продовження життя в майбутніх поколіннях, В. Розанов залишився вірним собі у вірі щодо безмежної сили любові, яка фізично перевершує смерть. В “Опавших листях” В. Розанов, сумуючи за втратою духовних і душевних основ любові, ніби про-рокував: “Нижня ідея переживе залізні ідеї. Порвуться рейки. Поламаються машини. А що людині “плачеться” при одній загрозі “вічної розлукою” – це ніколи не порветься, не виснажиться. Вірте, люди, нижнім ідеям. Киньте залізо: воно – павутиння. Справжнє залізо – сльози, зітхання й туга. Справжнє, що ніколи не зруйнується, – лише благодонне. Ним живіть” [12].

Підводячи підсумок, слід зауважити, що на запитання про значення В. Розанова поза межами російської культури однозначної відповіді нами не знайдено. На нашу думку, більш важливим є те, що цінності, що були розглянуті вище в контексті етики благоговіння перед життям, не лише відповідають гуманістичним ідеалам, але й духовній природі В. Розанова. Переважно вони мають споглядальний та песимістичний характер та не пов’язані з активним впровадженням у реальні стосунки (за винятком сімейних стосунків). Головним чином саме в цьому полягає докорінна відмінність поглядів В. Розанова від етики благоговіння перед життям А. Швейцера. Очевидно, що тенденція до подальших досліджень В. Розанова буде зберігатись і надалі в напрямі не лише філософського, але й психологічного осмислення творчості письменника.

Список використаних джерел

1. Водолагин А. Любовь и смерть в понимании В. Розанова. – Режим доступу : <http://vodolagin-prof.narod.ru/esse/lubovismert.htm>.
2. Гиппиус З. Живые лица/Задумчивый странник. О Розанове. – Режим доступу : <http://www.litmir.net/6r?b=150241>
3. Голлербах Э. В. В. Розанов. Жизнь и творчество // Розанов В. В. Уединенное. – М. : ЭКСМО-ПРЕСС, 1998. – С. 798–869.
4. Голлербах Э. Последние дни Розанова (к 4-й годовщине

смерти) / В. В. Розанов: Proetcontra. Личность и творчество Василия Розанова в оценке русских мыслителей и исследователей. Антология. Книга 2. – Режим доступу : http://az.lib.ru/g/gollerbah_e_f/text_1923_poslednie_dni_rozanova.shtml

5. Данилевский А. В. В. Розанов как литературный тип. – Режим доступу : <http://www.utoronto.ca/tsq/15/danilevsky15.shtml>

6. Закржевский А. К. Религия. Психологические параллели. В. В. Розанов / В. В. Розанов: Proetcontra. Личность и творчество Василия Розанова в оценке русских мыслителей и исследователей. Антология. Книга 2. – Режим доступу : http://az.lib.ru/z/zakrzhevskij_a_k/text_1913_rozanov.shtml

7. Зеньковский В. История русской философии. – Режим доступу : http://krotov.info/libr_min/08_z/enk/ovskiy_27.html

8. Махлин В. Л. Второе сознание: Подступы к гуманитарной эпистемологии / В. Махлин. – М. : Знак, 2009. – 468 с.

9. Налепин А., Померанская Т. Розанов / А. Налепин, Т. Померанская. – М. : Центральный издательский дом, 2011. – 480 с.

10. Наследие В. В. Розанова и современность / сост. : А. Н. Николокин ; РАН Институт научной информации по общественным наукам. Институт мировой литературы им. А. М. Горького. Институт философии. – М. : РОССПЭН, 2009. – 639 с.

11. Проблема смысла в философии и культуре Серебряного века. – Ред.-вид. відділ Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка, 2008. – 460 с.

12. Розанов В. В. Опавшие листья. – Режим доступу : http://modernlib.ru/books/rozanov_v/opavshie_listya/read/

13. Розанова Т. В. Будьте светлы духом (Воспоминания о В. В. Розанове) / Т. Розанова ; предисл. и сост. А. Н. Богословского. – М. : Blueapple, 1999. – 182 с.

14. Синявский А. “Опавшие листья” Василия Васильевича Розанова / А. Синявский. – М. : Захаров, 1999. – 317 с.

15. Швейцер А. Культура и этика. – Режим доступу : lib.ru/CULTURE/SHWEJCER/kultura.txt.

16. Шестаков В. Эрос и культура: философия любви и европейское искусство. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/shest/06.php.

References

1. Vodolagin A. Ljubov' i smert' v ponimanii V. Rozanova. – Rezhym dostupu : <http://vodolagin-prof.narod.ru/esse/lubovismert.htm>.

2. Gippius Z. Zhivye lica / Zadumchiviy strannik. O Rozanove. – Rezhym dostupu : <http://www.litmir.net/6r?b=150241>

3. Gollerbah Je. V. V. Rozanov. Zhizn' i tvorcestvo // Rozanov V. V. Uedinennoe. – M. : JeKSMO-PRESS, 1998. – S. 798–869.

4. Gollerbah Je. Poslednie dni Rozanova (k 4-j godovshhine smerti) / V. V. Rozanov: Rro et contra. Lichnost' i tvorcestvo Vasilija Rozanova v ocenke russkikh myslitelej i issledovatelej. Antologija. Kniga 2. – Rezhym dostupu : http://az.lib.ru/g/gollerbah_e_f/text_1923_poslednie_dni_rozanova.shtml

5. Danilevskij A. V. V. Rozanov kak literaturnyj tip. – Rezhym dostupu : <http://www.utoronto.ca/tsq/15/danilevsky15.shtml>

6. Zakrzhevskij A. K. Religija. Psihologicheskie paralleli. B. V. Rozanov / V. V. Rozanov: Rro et contra. Lichnost' i tvorcestvo Vasilija Rozanova v ocenke russkikh myslitelej i issledovatelej. Antologija. Kniga 2. – Rezhym dostupu : http://az.lib.ru/z/zakrzhevskij_a_k/text_1913_rozanov.shtml

7. Zen'kovskij V. Istoriija russkoj filosofii. – Rezhym dostupu : http://krotov.info/libr_min/08_z/enk/ovskiy_27.html

8. Mahlin V. L. Vtoroe soznanie: Podstupy k gumanitarnoj jepistemologii / V. Mahlin. – M. : Znak, 2009. – 468 s.

9. Nalepin A., Pomeranskaja T. Rozanov / A. Nalepin, T. Pomeranskaja. – M. : Central'nyj izdatel'skij dom, 2011. – 480 s.

10. Nasledie V. V. Rozanova i sovremennost' / Sost. : A. N. Nikoljukin ; RAN Institut nauchnoj informacii po obshhestvennym naukam. Institut mirovoj literatury im. A. M. Gor'kogo. Institut filosofii. – M. : ROSSPJeN, 2009. – 639 s.

11. Problema smysla v filosofii i kul'ture Serebrjanogo veka. – Red.-vid. viddil Drogobic'kogo derzh. ped. un-tu im. I. Franka, 2008. – 460 s.

12. Rozanov V. V. Opavshie list'ja. – Rezhym dostupu : http://modernlib.ru/books/rozanov_v/opavshie_listya/read/

13. Rozanova T. V. Bud'te svetly duhom (Vospominanija o V. V. Rozanove) / T. Rozanova ; Predisl. i sost. A. N. Bogoslovskogo. – M. : Blue apple, 1999. – 182 s.

14. Sinjavskij A. “Opavshie list'ja” Vasilija Vasil'evicha Rozanova / A. Sinjavskij. – M. : Zaharov, 1999. – 317 s.

15. Shvejcer A. Kul'tura i jetika. Rezhym dostupu: lib.ru/CULTURE/SHWEJCKER/kultura.txt.

16. Shestakov V. Jeros i kul'tura: filosofija ljubvi i evropejskoe iskusstvo. – Rezhym dostupu: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/shest/06.php.

Gaivoronuk N. B., associate professor, assistant professor of philosophy, political science and legal logic Lviv State University of Internal Affairs (Ukraine, Lviv), gaivoronuk@ukr.net,

Pryimak B. I., associate professor, assistant professor of philosophy, political science and legal logic Lviv State University of Internal Affairs (Ukraine, Lviv), Bohdan2@3g.ua

V. Rozanov's world-view in the context of ethics of the reverence for life

The aim of the article is the analysis of the world outlook of Vasily Rozanov (2.05.1856 – 5.02.1919), one of the most controversial figures of Russian culture of the early twentieth century. Thought about the closeness of his outlook to the ethics of veneration for life, the individual values of which are determined by the characteristic of the attitude and writer's conception of the world are grounded. The methods used when writing the article are: hermeneutics, analytical method, the method of comparative analysis. An important role in understanding of Vasily Rozanov plays author's intuition, and the dialogical method of humanitarian epistemology of V. Makhlina, which gives the opportunity to consider the author's style of thinking while making the analysis of his creativity.

Keywords: life, death, love, suffering, melancholy, will to live, reverence for life.

Гайворонук Н. В., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры философии, политологии и юридической логики, Львовский государственный университет внутренних дел (Украина, Львов), gaivoronuk@ukr.net,

Приймак Б. И., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры философии, политологии и юридической логики, Львовский государственный университет внутренних дел (Украина, Львов), Bohdan2@3g.ua

Мировоззрение В. Розанова в контексте этики благоговения перед жизнью

Целью статьи является анализ мировоззрения В. В. Розанова (2.05.1856 – 5.02.1919), одной из самых противоречивых фигур русской культуры начала двадцатого века. Обосновывается мысль о близости его мировоззрения к этике благоговения перед жизнью, отдельные ценности которой определяются характерными для мироощущения и миропонимания писателя. Используются методы при написании статьи: герменевтика, аналитический метод, метод сравнительного анализа. Важную роль в понимании В. Розанова играет авторская интуиция, а также диалогический метод гуманитарной эпистемологии В. Махлина, который дает возможность учитывать стиль мышления автора при анализе его творчества.

Ключевые слова: жизнь, смерть, любовь, страдание, грусть, воля к жизни, благоговение перед жизнью.

* * *

УДК 7

Асадова М.
доктор философии по искусствоведению
(Азербайджан)

ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЮСИФ ЗИЯ ТАЛЫБЗАДЕ

Исследуется просветительская деятельность в Азербайджане в начале XX века. Представлены сведения об открывавшихся в Губе, Агдаше и других различных регионах школах. Исследуется просветительская деятельность Ю. З. Талыбзаде, отмечается что, просветительская деятельность Ю. З. Талыбзаде привлекала внимание и за пределами Азербайджана, о нем была опубликована информация на страницах изданий. Ю. З. Талыбзаде в 1903 году издает книгу, посвященную Г. З. Тагиеву – “Биография и жизнедеятельность известного своим богатством и щедростью господина Гаджи Зейналабдина Тагиева” [5]. Известны идеальное образование, педагогическая деятельность, навыки художественного творчества и переводческая деятельность Ю. З. Талыбзаде. Так, ранее, до произведения посвященного Г. З. Тагиеву, в 1901 году Юсиф Зия Талыбзаде перевел на фарсидский язык драму Н. Нариманова “Надир Шах”.

Ключевые слова: культура, школа, просветительство, общество, религия, реформа.

(статья друкується мовою оригіналу)

Первые два десятилетия XX века вошло в историю Азербайджана как период национального самосознания

и пробуждения. Как известно, длительный гнет империи и политика национальной и религиозной дискриминации привело к серьезной отсталости в социально-культурной жизни Азербайджанского народа. В превращенной жертве колониальных планов Империи Азербайджане все еще продолжалась сохранение народа в невежестве, и политика целесообразное отстранения его от национальных и нравственных ценностей. Все инициативы, представленные интеллигенцией и представителями патриотической буржуазии ради национального прогресса, как правило, ставились под сомнения и сталкивались с препятствиями. Продолжительная борьба против запрета над национальной прессой и за открытие первой школы для девочек с 1891 по 1903 гг. объяснялись именно этим.

К счастью, социально-культурная деятельность дала мощный толчок на развитие просветительства не только в Баку и его окрестностях, в то же время и в разных уголках Азербайджана. Даже отдельные любители просвещения без создания официальных благотворительных и культурно-просветительских обществ смогли осуществить дела, заслуживающие высокой оценки, благодаря собственным инициативам. Имя одного из таких просветителей Мухтара Эфендизаде, открывшего в 1904 году школу под названием “Усули-джадид” (“Новый метод”) в Губе, “Дарул-ирфан” (“Дом знаний”) в Агдаше спустя два года, а так же читальную и школу для девочек “Саадат” (“Счастье”), нужно отметить с особым уважением [1, с. 226]. В годы национально-культурного развития в разных уголках Азербайджана начали появляться очаги науки и просвещения, вечерние курсы, открывшие двери перед детьми народа. В эти годы были приютены одаренные дети Азербайджана, не смогишие найти свое место в жизни в связи с материальной недостаточей, им были выданы стипендии. Одним словом, начал развиваться процесс национального пробуждения и самопознания. Немаловажная роль в пробуждении национального сознания и в сближении Азербайджанского тюркского Стамбульскому диалекту сыграла школа учителей “Фуюзат Дарул-Муаллимин”, созданная по инициативе Г. З. Тагиева приглашенным из Стамбула Учителем Джебдата (Йынанчалп). Как у большинства мыслителей-деятелей нового времени, основным предметом политических воззрений и у Ю. З. Талыбзаде был национальный вопрос. С 1905 года редакторы газеты “Хайат” (“Жизнь”) указывали на то, что являются тюрко-мусульманско-русскими гражданами и призывали к “развитию согласно политике Российского государства в рамках тюркизма и исламизма”. Пресса либеральной буржуазии пыталась поставить интеллигенцию с демократическими мыслями, борющуюся за язык, школу и просвещение народа, за его науку и культуру в религиозно-национальный путь. Идеологи национального движения пытались направить борьбу просветителей за просвещение и культуру Азербайджанского народа в направлении борьбы за исламское просвещение и культуры, пытались с их помощью помирить исламскую религию с наукой, осовременить ислам, привлечь к течению исламского национализма спасая исламское духовенство от влияния царизма. Учитывая большую среди народа репутацию интеллигенции с демократическими мыслями такие газеты и журналы как “Хайат”, “Иршад”, “Фуюзат” и т.д. в своих